

*It is up to me, that the times from 1917 to 1922 should be defined as one of the days of the Ukrainian political history of the 20<sup>th</sup> century, namely: The Day "National Liberation Struggle and Ukrainian State Formation (1917–1922 biennium)". This title was due to historical processes and components, that took place in the specified chronological period, the logic of interrelated events, factors and circumstances, objective signs of fluidity, similarity and diversity of periods, the identity of the causal effects of both internal and external circumstances and influences, interconnectedness of cultural, social, ideological and political, and state-evolutionary factors of nation-wide significance, the regularity of the beginning and end of the national-political breakdown, holding otvorchyh efforts and organized struggle for their own rights to self-determination of Nation-Ukrainian people. It is the author's conception of the periodization of this era, that would be discussed in this essay.*

**Key words:** Ukrainian People's Republic, Ukrainian Revolution, Ukrainian State, periodization of history of Ukraine, liberation struggle, state formation.

Дата надходження статті до редакції: 21.02.2018.

УДК 94(477)"1918"

**Сергій Пивовар**

## **БЕРЕТЕЙСЬКИЙ МИРНИЙ ДОГОВІР З ПОГЛЯДУ ІСТОРИЧНОЇ РЕТРОСПЕКТИВИ**

*У статті здійснено ретроспективний огляд подій кінця 1917 — початку 1918 р., що призвели до зміни зовнішньополітичного курсу Української Центральної Ради і підписання мирного договору між Українською Народною Республікою і державами Четверного союзу. Визначено негативні наслідки сепаратного договору для України.*

**Ключові слова:** мирні переговори, сепаратний договір, УНР, УЦР, Антанта, Четверний союз.

Актуальність дослідження історії Берестейського мирного договору зумовлена необхідністю ґрунтовного аналізу дипломатичної діяльності Української Народної Республіки (УНР), критичного осмислення помилок, врахування уроків дипломатичної боротьби в реалізації сучасної зовнішньої політики України.

Якщо радянська історіографія кваліфікувала Берестейський мирний договір як «змову українських буржуазних націоналістів з німецько-австрійськими імперіалістами»<sup>1</sup>, а зарубіжна державницька історіографія висвітлювала його як «велику перемогу молодих українських дипломатів»<sup>2</sup>, то сучасна вітчизняна історична наука еволюціонувала від загалом позитивного оцінювання договору до визнання його

негативних наслідків<sup>3</sup> і, зрештою, висновку, що він був «тактичним успіхом, але стратегічною поразкою»<sup>4</sup>. Оцінюючи тогочасні події переважно з точки зору інтересів України, більшість дослідників схильна виправдовувати дії Української Центральної Ради (УЦР) щодо зміни зовнішньополітичної орієнтації й підписання сепаратного мирного договору. Головний аргумент україноцентричних студій — докази, що іншого виходу у тогочасного керівництва України не було<sup>5</sup>. При цьому часто ігнорується, що, по-перше, УЦР значною мірою сама створила безвихідну ситуацію, виявивши нездатність захищати завоювання

<sup>1</sup> История Украинской ССР: в 10 т. К.: Наукова думка, 1984. Т. 6. С. 275–276.

<sup>2</sup> Полонська-Василенко Н. Історія України: у 2 т. Т. 2. К.: Либідь, 1992. С. 481.

<sup>3</sup> Див., напр.: Гончар Ю.Б., Городня Н.Д., Павленко В.М. Україна часів Центральної Ради в політиці Франції, Великобританії і США (березень 1917 — квітень 1918). К.: Бланк-Прес, 2000. С. 27–30.

<sup>4</sup> Литвин В.М. Перша світова війна 1914–1918 рр. і Україна. К.: Наукова думка, 2014. С. 363.

<sup>5</sup> Див., напр.: Кульчицький С.В. Берестейський (Берестейський) мирний договір // Енциклопедія сучасної України: у 30 т. К.: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2004. Т. 3. С. 443.

національної революції, а по-друге, в разі продовження співробітництва з Антантою остання готова була підтримувати УНР, що забезпечувало визнання її легітимності в повоєнний період і створювало сприятливі умови для розбудови держави.

**Метою статті** є комплексне відтворення обставин, за яких відбулася зміна зовнішньополітичного курсу УЦР і підписання сепаратного мирного договору УНР з державами Четверного союзу (ЧС). Головне завдання — довести, що ця політика виявилася помилковою і згубною для стратегічної розбудови української державності.

Від початку своєї діяльності УЦР лише декларувала прагнення до завершення війни і встановлення загального миру. Ситуація змінилась після приходу до влади більшовиків: Рада народних комісарів (РНК) почала переговори з ЧС і 15 грудня<sup>6</sup> 1917 р. підписала угоду про перемир'я. УЦР не визнала РНК, закликаючи до створення легітимного всеросійського уряду. У III Універсалі УЦР зобов'язувалася вжити «рішучих заходів, щоб через Центральне Правительство примусити і спільників, і ворогів негайно розпочати мирні переговори... щоб мир було встановлено якнайшвидше»<sup>7</sup>.

За цих умов УЦР почала здійснювати перші самостійні кроки у зовнішньополітичній сфері. 4 грудня Мала рада (МР) ухвалила негайно направити представників від Генерального секретаріату (ГС) на фронті «для ведення переговорів в справі перемир'я», а також звернутися від імені УНР «як до союзних, так і до ворожих держав з пропозицією розпочати мирні переговори...». 12 грудня ГС ухвалив рішення про направлення української делегації на мирні переговори<sup>8</sup>.

Прибувши до Брест-Литовська, українські дипломати спочатку обмежувалися приватними розмовами з членами інших делегацій. Під час бесід з'ясувалося, що в участі української сторони у переговорах зацікавлені делегації Австро-Угорщини та Німеччини. Їх прихильне ставлення до делегації УНР зумовлювалося кількома чинниками. По-перше, Центральні держави прагнули якомога скоріше припинити бойові дії на Східному фронті, щоб передислокувати війська на Західний фронт. По-друге, участь української делегації як повноправного члена переговорів мала прискорити підписання договору з Росією. По-третє, Центральні держави усвідомлювали, що сепаратний мир лише з РНК не гарантуватиме припинення бойових дій на Українському фронті. По-четверте, будучи зацікавленими в отриманні

продовольства з України, у Берліні й особливо у Відні розуміли, що це питання краще вирішувати з урядом УНР, ніж з РНК.

Встановлення контролю над українською територією було питанням «життя чи смерті» і для більшовицької Росії. Уже в перший день перемир'я РНК опублікувала ультимативний «Маніфест до українського народу...», а наступного дня прийняла рішення про початок війни з УНР.

Загроза укладення сепаратного мирного договору між Росією і ЧС, а також початок російсько-української війни прискорили прийняття керівництвом УНР рішення щодо самостійної участі української делегації у переговорах. 24 грудня всім державам було надіслано офіційну ноту уряду, в якій зазначалося, що УНР «стає на шлях самостійних міжнародних стосунків» і «вважає конче потрібним мати своє представництво на конференції в Брест-Литовському...»<sup>9</sup>. На цей час державно-політичне керівництво України плекало ілюзію, що мирна політика України сприятиме укладенню загального миру, і не планувало укладати сепаратний мир.

Сучасна історична наука фактично ігнорує той факт, що російсько-німецькі мирні переговори надавали унікальний історичний шанс Україні звільнитися з-під імперського ярма. Адже сепаратна політика РНК об'єктивно підштовхувала Антанту до переорієнтації на Київ. Вона сподівалася, що Україна буде співробітничати з Румунією, Доном, Північним Кавказом, чехами та словаками, поляками для протистояння німецько-австрійським військам на Східному фронті. Детермінована прагматичними інтересами отримання перемоги над Центральними державами, політика Антанти була логічною і зрозумілою: вона підтримувала кожну країну, яка продовжувала війну з Четверним союзом. Водночас учасники коаліції могли претендувати на отримання своєї частини «винагороди». З початком мирних переговорів зацікавленість союзників Україною значно активізувалася. Західноєвропейська преса жваво обговорювала появу в Східній Європі нової країни, підштовхуючи офіційні кола до активних дій щодо потенційного союзника. Військові місії Антанти переїхали до Києва. Розглядалися можливості надання Україні матеріальної та фінансової допомоги.

Натомість українське керівництво реагувало на посилення прагнення західних союзників до співробітництва досить стримано, з певною недовірою, а інколи самовпевнено та зверхньо, ігноруючи пропозиції щодо надання допомоги, вбачаючи у цьому передусім «підступи імперіалістів» з метою використання України у власних інтересах. Так, генеральний секретар (генсек)

<sup>6</sup> Дати подаються за новим стилем.

<sup>7</sup> Вістник Генерального Секретаріату Української Народної Республіки. 1917. 23 листопада. № 2.

<sup>8</sup> Українська Центральна Рада: Документи і матеріали: у 2 т. К.: Наукова думка, 1996. Т. 1. С. 466, 469, 471.

<sup>9</sup> Там само. С. 528, 529.

продовольчих справ М. Ковалевський, проінформувавши 17 грудня ГС стосовно того, що представники французької місії пропонують різноманітну допомогу і навіть обіцяють підтримати представництво України на повоєнному мирному конгресі, водночас «передбачливо» наголосив на тому, що Франція «хоче наперед забезпечити собі економічний вплив на Україну». Генсек міжнародних справ О. Шульгін також виявив «принциповість», заявивши на пропозиції французької делегації, що «перше чим входить в ділові зносини... Франція мусить офіційно визнати Українську Республіку». Таку ж вимогу він висунув і представникам Великої Британії та США<sup>10</sup>. Палкий прихильник Антанти О. Шульгін пізніше звинувачував союзників у тому, що їм насамперед «потрібно було, щоб із сходу Європи били, стріляли по німцях... Аби тільки не давали хліба, аби тільки одволікали з заходу німецьке військо». Хоча він же визнавав, що французькі військові дипломати пропонували: «Ніж миритись і тим іти проти культури, права, справедливості, краще хай змете навіть хвиля народня ваш уряд, — ідіть сміло шляхом Бельгії, Сербії, Румунії... На зеленому полі конгреса, де ми будемо переможцями, ваша правда буде над усим»<sup>11</sup>.

Політика Антанти щодо України була визначена 23 грудня на нараді у МЗС Франції. Голова Ради міністрів Франції Ж. Клемансо наголошував: «Ми повинні надавати підтримку Україні... По-перше, щоб стояти поряд із Румунією. По-друге, щоб загородити німцям шлях для поставок у Німеччину... Зараз має значення лише одне — перешкодити поставкам у Німеччину будь-якими засобами, а найважливішим із них є Україна, що надає німцям найкращий шанс поновити свої сили»<sup>12</sup>. Згідно з рішенням наради, УНР мала отримати реальну підтримку з боку Антанти. Відповідальною за подальші події в Україні стала Франція. Першим практичним результатом цих рішень було призначення наприкінці грудня генерала Ж. Табуї офіційним уповноваженим представником Франції при уряді УНР. Офіційний Париж звернувся до урядів Великої Британії та Італії, переконуючи їх у доцільності одночасного «визнання Фінляндії, України, Сибіру і, можливо, донських козаків та советів, останніх як де-факто уряд Петрограда, Москви і околиць»<sup>13</sup>.

Деякі історики звинувачують країни Антанти у невизначеності щодо офіційного визнання

<sup>10</sup> Там само. С. 499–500.

<sup>11</sup> Шульгін О. Політика (Державне будівництво України і міжнародні справи). К.: Друкар, 1918. С. 48, 54, 63.

<sup>12</sup> Цит. за: Табачник Д.В. Українська дипломатія: нариси історії (1917–1990 рр.): навч. посіб. К.: Либідь, 2006. С. 57.

<sup>13</sup> Див.: Слабченко Є. Дипломатична історія України. К.: ТОВ «Видавництво „Кліо”», 2016. С. 475.

державної незалежності України, не враховуючи, що, по-перше, УЦР проголосила УНР лише складовою частиною Росії, по-друге, рухи за державну незалежність у Росії сприймалися Антантою як такі, що об'єктивно сприяли Центральним державам, по-третє, лідери Антанти розуміли, що за умов російської агресії українсько-німецько-австрійські переговори можуть завершитися сепаратним миром.

Усвідомлюючи, що Київ є ненадійним партнером, Антанта все ж продовжувала робити реальні пропозиції щодо співробітництва. У середині січня 1918 р. у Яссах відбулися переговори представників Великої Британії, Франції, Італії та США з делегацією УНР. Українська делегація «гордо» відмовилася визнавати договори, укладені раніше царською Росією, і заявила, що УНР неспроможна продовжувати війну. Натомість офіційний Київ виявився спроможним до фактично ультимативних вимог Антанти щодо офіційного визнання державної незалежності УНР і надання фінансової й економічної допомоги. До речі, Антанта готова була виконати ці умови, але натомість вимагала від України здійснити певні кроки назустріч, зокрема: продовжувати війну і не підписувати сепаратний договір; сформувати національні збройні сили; взаємодіяти з Румунією в протистоянні Центральним державам тощо<sup>14</sup>. Вимоги були достатньо жорсткими, але цілком відповідали стратегічним національним інтересам України. Проте переговори виявилися безплідними насамперед через остаточну зміну зовнішньополітичної орієнтації офіційного Києва.

26 грудня держави ЧС заявили про готовність прийняти представників УНР на мирних переговорах. 28 грудня УЦР ухвалила «взяти участь у мирних переговорах від імені Української Республіки нарівні з іншими державами» і підтвердити рішення ГС про негайне відправлення до Брест-Литовська делегації УНР<sup>15</sup>.

У ці дні відбувався прискорений процес усвідомлення членами УЦР і ГС необхідності проголошення державної незалежності. Характерно, що це питання обговорювалося в контексті мирних переговорів. Особливо гострою була дискусія на засіданні ГС 8 січня. Після доповіді генсека військових справ М. Порша про критичний стан на фронті й у тилу члени уряду вперше заговорили про необхідність підписання сепаратного миру. Квінтесенцію обговорення чітко висловив М. Ковалевський: «Нам треба обов'язково

<sup>14</sup> Гай-Нижник П.П. Взаємини України з Францією та Великою Британією за Центральної Ради (1917–1918 рр.): становлення і розлад // Гілея. 2017. Вип. 124. С. 39.

<sup>15</sup> Українська Центральна Рада: Документи і матеріали: у 2 т. Т. 2. К.: Наукова думка, 1996. С. 30.

заклучити мир з німцями. Для цього найкращий вихід в сучасних обставинах — проголосити незалежність»<sup>16</sup>.

12 січня на пленарному засіданні міністр закордонних справ Австро-Угорщини О. Чернін проголосив, що представники УНР визнаються державами ЧС самостійною делегацією і повноправним учасником переговорів. Визнання дипломатичної делегації України як самостійного суб'єкта на мирних переговорах мало велике значення і безпосередньо вплинуло на переговорний процес.

21 січня ГС звернувся з відозвою до народу України щодо мирних переговорів, наголошуючи, що дипломати мають намір добиватись миру «згідно з волею українського народу». Разом з тим жодного разу не згадувались Австро-Угорщина, Німеччина, сепаратний мир. Натомість йшлося про «мир такий, який би приніс щастя всім народам», «кінець кривавій війні» тощо<sup>17</sup>.

Тим часом російські війська встановили контроль над значною частиною території України. Серед причин воєнної інтервенції в Україну було й прагнення не допустити укладення нею мирного договору. 8 лютого нарком закордонних справ Росії Л. Троцький доповідав В. Леніну: «Тільки негайне і остаточне знищення Ради може зрвати договір...»<sup>18</sup>.

Російська агресія, з одного боку, і прагнення укласти договір з державами ЧС — з другого, зумовили проголошення України IV Універсалом УЦР від 24 січня «самостійною, ні від кого незалежною, вільною, суверенною державою». Обґрунтовуючи необхідність цього історичного рішення, УЦР заявила, що більшовицька Росія «веде далі криваву боротьбу з нашим народом і Республікою», «починає затягати мир», натомість український народ «хоче миру і мир демократичний повинен бути якнайшвидше». Уряду УНР доручалося самостійно завершити переговори «і установити мир...»<sup>19</sup>.

На початку 1918 р. Україна опинилася перед реальною загрозою поразки не лише від Росії, а й від Центральних держав, які за певних умов могли перейти до рішучих дій на фронті. Адже відсутність мирного договору УНР з ЧС означала продовження стану війни між ними. Фактично Берлін і Відень могли обійтися й без УНР, домовившись лише з Росією. І все ж, незважаючи на прямі переговори з державами ЧС і наступ Росії, можливість підписання сепаратного миру певний час була під сумнівом. Однак у середині січня ситуація різко змінилася. Пізніше М. Грушевський цей

вирішальний для долі України історичний етап оцінив так: «Свідомість критичности моменту... зробила глибокий перелом в настрою українських партій і фракцій Центральної ради»<sup>20</sup>. 31 січня було сформовано новий уряд на чолі з В. Голубовичем, що свідчило як про загострення внутрішньополітичної боротьби, так і про остаточну зміну проантантівської орієнтації на пронимецьку. Викладаючи програму Ради народних міністрів (РНМ), голова уряду першим пунктом проголосив прийняття всіх засобів «до негайного закінчення зовнішнього миру». 4 лютого УЦР прийняла історичне рішення про надання РНМ права підписати мирний договір з державами ЧС<sup>21</sup>.

Отже, УЦР зробила остаточний вибір, обґрунтовуючи його прагненням якомога скоріше задовольнити одну з найголовніших вимог народних мас — забезпечити мир. Проте це було рішення влади, яка зазнала поразки від Росії, на користь держав, приречених на поразку від Антанти.

На засіданні 1 лютого О. Чернін заявив, що ЧС визнає УНР як незалежну й суверенну державу, що має право самостійно укладати міжнародні договори. 4–5 лютого у Берліні відбулася нарада за участі представників керівництва Німеччини й Австро-Угорщини, яка ухвалила рішення підписати мирний договір з УНР.

9 лютого у Бресті-Литовському було підписано мирний договір між УНР і ЧС. Він проголошував припинення стану війни, запроваджував дипломатичні, консульські й економічні відносини між сторонами, встановлював кордон України на заході, вирішував проблему військовополонених тощо. Одночасно між УНР і Австро-Угорщиною було підписано таємний договір. Австрійський уряд зобов'язувався подати до парламенту законопроект, за яким Східна Галичина мала об'єднатися з Буковиною «в один суцільний коронний край»<sup>22</sup>.

М. Грушевський оцінив значення мирного договору для України досить оптимістично: «Правительство Української Народної Республіки не могло під ніяким страхом відступити від такої дорогої нашому народови справи. Воно обіцяло добути йому мир, — і добуло його... Мир гідний і почесний, мир демократичний, який вертає їй її землі, забезпечує міжнародне становище, її грошову систему, і полишає повну свободу в політиці й економічних справах... Се запорука скорої й повної перемоги її над усіма ворожими силами...»<sup>23</sup>.

<sup>16</sup> Там само. С. 68, 70.

<sup>17</sup> Там само. С. 97–98.

<sup>18</sup> Цит. за: Дацків І.Б. Дипломатія українських державних утворень у захисті національних інтересів. 1917–1923 рр.: моногр. Т.: Астон, 2009. С. 165.

<sup>19</sup> Українська Центральна Рада... Т. 2. С. 102, 103.

<sup>20</sup> Грушевський М. Ілюстрована історія України з додатком Нового Періоду Історії України за роки від 1914 до 1919. Н.-У.: Вид-во Шкільної Ради, 1990. С. 550.

<sup>21</sup> Українська Центральна Рада... Т. 2. С. 114, 120–121.

<sup>22</sup> Там само. С. 150–151.

<sup>23</sup> Грушевський М. На порозі нової України: Гадки і мрії. К.: Наукова думка, 1991. С. 83.

Миру бажали всі народи воюючих країн, але саме Україна стала першою державою, яка підписала сепаратний договір з ЧС. Перший у світовій війні мирний договір був одночасно першим міжнародним договором у новітній історії України, згідно з яким вона визнавалася рівноправним суб'єктом міжнародного права і незалежною державою. Однак її незалежність була обмеженою, а нейтральний статус формальним. Підписавши сепаратний договір з ЧС, УНР фактично стала його невоюючим союзником.

Твердження деяких учених, що в УЦР не було вибору, оскільки народ бажав негайного миру, і тому сепаратний договір з ЧС був безальтернативний, є певною мірою демагогічним. По-перше, маси не були прихильниками війни від самого її початку, по-друге, воєнних дій на той час фактично не було, оскільки фронт стабілізувався, сотні тисяч солдатів розійшлися по домівках, а німці наступати не збиралися; по-третє, ідея укладення миру з ворогами — німцями й австрійцями ніколи не викликала прихильності мас.

Розмірковуючи над тими подіями через півстоліття, відомий учений І. Лисяк-Рудницький ставив цілком логічне запитання: «Якщо могли зберегти незалежність Фінляндія та мініатюрні балтицькі республіки, розташовані перед воротами Петрограда, то чи не повинна була встати кількадесятимільйонна Україна з її велетенськими ресурсами?»<sup>24</sup>.

Ще один аргумент виправдання сепаратної політики Києва — не було армії, здатної воювати. Проте саме керівництво й мусило зробити все для того, щоб швидко створити боєздатні національні збройні сили. З точки зору національно-державницьких інтересів у цьому питанні йому не вистачало реалізму, прагматизму і професіоналізму. Натомість з точки зору соціалістичних ідеалів, зокрема прагнення не брати участі у війні «за інтереси імперіалістів», дії тогочасного керівництва були цілком логічними і послідовними.

Генерал П. Скоропадський свідчив, що в Україні «тоді ще було досить військових сил, щоб одбитись од більшовиків, треба було тільки... довести до ладу розпочаті фронтовим командуванням і Українським урядом військові українські формування, щоб паралізувати чимраз більший розкладовий вплив серед українського війська самого Українського уряду і щоб мати реальну допомогу з боку як польського корпусу, досить добре організованого, так і чехословацьких легіонів». П. Скоропадський вважав «страшним нещастям» те, що уряд УНР «був здатний тільки поглиблювати революцію,

<sup>24</sup> Лисяк-Рудницький І. Між історією і політикою. Статті до історії та критики української суспільно-політичної думки. Мюнхен: Сучасність, 1973. С. 215.

а не будувати й боронити свій край від анархії і більшовиків»<sup>25</sup>.

Мирний договір з ЧС не підтримало українське суспільство, дискредитувавши і без того малопопулярну серед широких мас ідею національної державності<sup>26</sup>.

Сепаратний договір кардинально змінив ставлення держав Антанти до України, поставивши на українських політичних діячах «тавро зрадників». Адже передислокація частини німецьких дивізій на Західний фронт спричинила тяжкі воєнні наслідки для західних союзників. У ході наступу німецькі війська зупинилися поблизу Парижа. Крім того, постачання Україною стратегічно важливих сировини і продовольства «дружнім державам» зірвало організовану Антантою морську економічну блокаду ЧС. Британський історик Дж. Уїлер-Беннет наголошує, що Україна фактично стала «політичною житницею та складом-сховищем Центральних держав»<sup>27</sup>. Це зумовило ставлення до України як до країни з ворожого табору і відповідну політику щодо неї на Паризькій мирній конференції, де встановлювався новий світоустрій у центрально-східно-європейському просторі. Натомість Антанта сприяла у створенні національної державності навіть тим своїм союзникам, внесок яких у загальну перемогу був незначним. «Союзники прагнули застосувати принцип самовизначення, — стверджує французький учений Ж.-Б. Дюррозель, — але робили це недосконало, надаючи переваги в сумнівних випадках країнам, що воювали на їхньому боці...»<sup>28</sup>.

На межі 1917–1918 рр. український народ одержав можливість стати вільною державною нацією. Вирішення цієї проблеми значною мірою залежало від згуртованості, рішучості, професіоналізму та політичної волі лідерів, які очолили Україну в цей вирішальний час. Проте на відміну від лідерів, наприклад, Фінляндії<sup>29</sup> серед українських діячів не виявилось талановитих стратегів, здатних у надзвичайно складних умовах оцінити становище України з точки зору державних перспектив і запропонувати правильний історичний

<sup>25</sup> Скоропадський П. Спомини. К.: Україна, 1992. С. 53.

<sup>26</sup> Див. про це детальніше: Пивовар С. Берестейський мирний договір крізь призму ставлення українського народу до державності // Київська старовина. 1998. № 1. С. 25–42.

<sup>27</sup> Уїлер-Беннет Дж. Брестский мир. Победы и поражения советской дипломатии / пер. с англ. М.: ЗАО Центрполиграф, 2009. С. 209.

<sup>28</sup> Дюррозель Ж.-Б. Історія дипломатії від 1919 року до наших днів. К.: Основи, 1995. С. 20.

<sup>29</sup> Див. про це детальніше: Пивовар С. Україна та Фінляндія на шляху до здобуття державної незалежності в контексті імперіалістичної політики Росії // Етнічна історія народів Європи. 2018. № 55. С. 35–42.

вибір. Незважаючи на наявність сотень тисяч навчених військової справі солдатів — потенційних воїнів-захисників, тогочасні лідери виявилися не здатними організувати захист завоювань національної революції від антиукраїнських сил, що зумовлювало прийняття ними вимушених фатальних рішень. Пацифізм українських політиків в умовах світової війни виявився не лише демагогічним і недоречним, а й шкідливим і небезпечним. Не розробивши основ стратегії зовнішньої політики, УЦР поспішила змінити проантантівську орієнтацію, взявши курс на сепаратний мир з державами ЧС і фактично ставши його союзником. Розуміючи, що Центральні держави програють війну, тогочасне державне керівництво виявило політичну короткозорість, проігнорувало прагнення західних союзників надати необхідну допомогу, навіть обіцянку підтримати Україну

на повоєнній мирній конференції, що мало бути пріоритетним для відповідальних державних діячів. Не бажаючи підтримувати «імперіалістичні» плани Антанти, соціалістичні лідери УЦР вважали, що найкращий варіант — вивести Україну з війни за будь-яку ціну, забезпечивши стабільність і спокій на власній території. Зрештою це рішення призвело до втрати Україною національної державності, що в історичній перспективі мало трагічні наслідки для українського народу.

Таким чином, навіть обмежений обсягом цієї статті ретроспективний огляд подій столітньої давнини, що призвели до підписання Берестейського мирного договору, має переконати дослідників у доцільності ґрунтовнішого історичного аналізу всіх обставин, пов'язаних зі зміною зовнішньополітичного курсу тогочасного керівництва України та її наслідками.

#### ДЖЕРЕЛА

1. Вістник Генерального Секретаріату Української Народньої Республіки. — 1917. — 23 листопада. — № 2.
2. Гай-Нижник П.П. Взаємини України з Францією та Великою Британією за Центральної Ради (1917–1918 рр.): становлення і розлад / П.П. Гай-Нижник // Гілея. — 2017. — Вип. 124. — С. 32–43.
3. Гончар Ю.Б. Україна часів Центральної Ради в політиці Франції, Великобританії і США (березень 1917 — квітень 1918) / Ю.Б. Гончар, Н.Д. Городня, В.М. Павленко. — К. : Бланк-Прес, 2000. — 34 с.
4. Грушевський М. Ілюстрована історія України з додатком Нового Періоду Історії України за роки від 1914 до 1919 / М. Грушевський. — Н.-Ү. : Вид-во Шкільної Ради, 1990. — 560 с.
5. Грушевський М. На порозі нової України: гадки і мрії / М. Грушевський. — К. : Наукова думка, 1991. — 128 с.
6. Дацків І.Б. Дипломатія українських державних утворень у захисті національних інтересів. 1917–1923 рр. : моногр. / І.Б. Дацків. — Т. : Астон, 2009. — 520 с.
7. Дюрозель Ж.-Б. Історія дипломатії від 1919 року до наших днів / Ж.-Б. Дюрозель ; пер. з фр. — К. : Основи, 1995. — 903 с.
8. История Украинской ССР : в 10 т. / [редкол.: Н.И. Супруненко (отв. ред.) и др.]. — К. : Наукова думка, 1984. — 656 с.
9. Кульчицький С.В. Брестський (Берестейський) мирний договір / С.В. Кульчицький // Енциклопедія сучасної України : у 30 т. / редкол.: І.М. Дзюба [та ін.]. — К. : Ін-т енциклопедичних досліджень НАН України, 2004. — Т. 3. — 696 с.
10. Лисяк-Рудницький І. Між історією і політикою: статті до історії та критики української суспільно-політичної думки / І. Лисяк-Рудницький. — Мюнхен : Сучасність, 1973. — 444 с.
11. Литвин В.М. Перша світова війна 1914–1918 рр. і Україна / В.М. Литвин. — К. : Наукова думка, 2014. — 453 с.
12. Пивовар С. Берестейський мирний договір крізь призму ставлення українського народу до державності / С. Пивовар // Київська старовина. — 1998. — № 1. — С. 25–42.
13. Пивовар С. Україна та Фінляндія на шляху до здобуття державної незалежності в контексті імперіалістичної політики Росії / С. Пивовар // Етнічна історія народів Європи. — 2018. — № 55. — С. 35–42.
14. Полонська-Василенко Н. Історія України : у 2 т. / Н. Полонська-Василенко. — Т. 2: Від середини XVII століття до 1923 року. — К. : Либідь, 1992. — 608 с.
15. Скоропадський П. Спомини / П. Скоропадський. — К. : Україна, 1992. — 112 с.
16. Слабченко Є. Дипломатична історія України / Є. Слабченко ; упоряд. І. Матяш. — К. : ТОВ «Видавництво “Кліо”», 2016. — 496 с.
17. Табачник Д.В. Українська дипломатія: нариси історії (1917–1990 рр.) : навч. посіб. / Д.В. Табачник. — К. : Либідь, 2006. — 768 с.

18. Уилер-Беннет Дж. Брестский мир. Победы и поражения советской дипломатии / Дж. Уилер-Беннет ; пер. с англ. — М. : ЗАО Центрполиграф, 2009. — 415 с.
19. Українська Центральна Рада: Документи і матеріали : у 2 т. / [редкол.: В.А. Смолій (відп. ред.) та ін.; упоряд. В.Ф. Верстюк (кер.) та ін.]. — К. : Наукова думка, 1996.
20. Шульгін О. Політика (Державне будівництво України і міжнародні справи) / О. Шульгін. — К. : Друкар, 1918. — 106 с.

## REFERENCES

1. *Vistnyk Heneralnoho Sekretariatu Ukrainiskoyi Narodnoyi Respubliki — Bulletin of the General Secretariat of the Ukrainian People's Republic*, 2, (1917, 23 lystopada) [in Ukrainian].
2. Hai-Nyzhnyk, P. P. (2017). Vzaiemyny Ukrainy z Frantsiieiu ta Velykoiu Brytaniieiu za Tsentralnoi rady (1917–1918 rr.): stanovlennia i rozlad. *Hileia*, 124, 32–43 [in Ukrainian].
3. Honchar, Yu. B., Horodnia, N. D., Pavlenko, V. M. (2000). Ukraina chasiv Tsentralnoi Rady v politytsi Frantsii, Velykobrytanii i SShA (berezen 1917 — kviten 1918). Kyiv: Blank-Pres, p. 34 [in Ukrainian].
4. Hrushevskiy, M. (1990). Iliustrovana istoriia Ukrainy z dodatkom Novoho Periodu Istorii Ukrainy za roky vid 1914 do 1919. Niu-York: Vyd-vo Shkilnoi Rady, 560 p. [in Ukrainian].
5. Hrushevskiy, M. (1991). Na porozii Novoi Ukrainy: Hadky i mrii. Kyiv: Naukova dumka, 128 p. [in Ukrainian].
6. Datskiv, I. B. (2009). Dyplomatiiia ukrainskykh derzhavnykh utvoren u zakhysti natsionalnykh interesiv. 1917–1923 rr.: Monohrafiia. Ternopil: Aston, 520 p. [in Ukrainian].
7. Dyurozel, Zh.-B. (1995). Istoriiia dyplomatii vid 1919 roku do nashykh dniv. Per. z fr. (Ye. Maricheva, L. Pohorielovoi, V. Chaikovskoho. Trans.). Kyiv: Osnovy, 903 p. [in Ukrainian].
8. Suprunenko, N. I. (Ed.). (1984). Istoriiia Ukrainiskoi SSR. Vols. 1–10, Kyiv: Naukova dumka, 656 p. [in Ukrainian].
9. Kulchytskyi, S. V. (2004). Brestskiyi (Beresteiskiy) myrnyi dohovor [Brest (Beresteisk) Peace Treaty]. *Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy* : u 30 t. (I. M. Dzyuba, Ed.). Vol. 3, 696 p. [in Ukrainian].
10. Lysiak-Rudnytskyi, I. (1973). Mizh istoriieiu i politykoiu. Statti do istorii ta krytyky ukrainskoi suspilno-politychnoi dumky. Miunkhen: Suchasnist, 444 p. [in Ukrainian].
11. Lytvyn, V. M. (2014). Persha svitova viina 1914–1918 rr. i Ukraina. Kyiv: Naukova dumka, 453 p. [in Ukrainian].
12. Pyvovar, S. (1998). Beresteiskiy myrnyi dohovor kriz pryzmu stavlennia ukrainskoho narodu do derzhavnosti. *Kyivska starovyna (Kiev Antiquity)*, 1, 25–42 [in Ukrainian].
13. Pyvovar, S. (2018). Ukraina ta Finliandiia na shliakhu do zdobuttia derzhavnoi nezalezhnosti v konteksti imperialistychnoi polityky Rosii. *Etnichna istoriia narodiv Yevropy (Ethnic History of European Nations)*, 55, 35–42 [in Ukrainian].
14. Polonska-Vasylenko, N. (1992). Istoriiia Ukrainy: U 2 t. T. 2. Vid seredyny XVII stolittia do 1923 roku. Kyiv: Lybid, 608 p. [in Ukrainian].
15. Skoropadskiy, P. (1992). Spomyny. K., Ukraina, 112 p. [in Ukrainian].
16. Slabchenko, Ye. (2016). Dyplomatychna istoriia Ukrainy. (Matiash, I. Comp.). Kyiv: TOV Vydavnytstvo «Klio», 496 p. [in Ukrainian].
17. Tabachnyk, D. V. (2006). Ukrainska dyplomatiiia: narysy istorii (1917–1990 rr.): Navch. posibnyk. Kyiv: Lybid, 768 p. [in Ukrainian].
18. Uiler-Bennet, Dzh. (2009). Brestskii mir. Pobedy i porazheniia sovetskoi diplomatii. Per. s angl. (S. K. Merkulov. Trans). Moskva: ZAO Tsentropoligraf, 415 p. [in Russian].
19. Smolii, V. A. (Ed.). (1996). Ukrainska Tsentralna rada: Dokumenty i materialy. Vol. 1–2, Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
20. Shulhyn, O. (1918). Polityka (Derzhavne budivnytstvo Ukrainy i mizhnarodni spravy). Kyiv: Drukar, 106 p. [in Ukrainian].

**Sergii Pyvovar**

### THE PEACE TREATY OF BREST-LITOVSK IN HISTORICAL RETROSPECTIVE

*The topic of study is important due to the expediency of drawing the attention of historians to the facts showing that separated Peace Treaty between the Ukrainian People's Republic and the states of the Fourth Alliance was a strategic defeat of Ukraine.*

*The Bolshevik October coup of 1917 created a unique opportunity for Ukraine to become an independent state. The solution to this problem rested in hands of people and nation leaders of Ukraine in extremely tough and crucial times. However, no talented strategists assessed Ukraine's position from the point of view of the state prospects and offered the right historical choice. Not wishing to support the "imperialist" plans of the Entente, sheltering behind demagogic slogans of universal peace, the socialist leaders of the Ukrainian Central Council decided, it would be better to withdraw Ukraine from the war ensuring stability and peace in its territory. Under such circumstance the Ukrainian People's Republic signed a separate peace treaty with the states of the Fourth Alliance and in fact became its ally. Consequently, the Entente started treating Ukraine as a country of a hostile camp and corresponding policy was pursued at the Paris Peace Conference. The fatal decision led to the future loss of national statehood of Ukraine, which in the historical perspective had tragic consequences to the Ukrainian people.*

*Our study in a long run calls for a thorough historical analysis of all circumstances associated with a change in foreign policy of the Ukrainian Central Council and its consequences, critical rethinking of past experience in connection with current problems of the implementation of Ukraine's foreign policy, as well as consideration of mistakes and miscalculations of the diplomatic struggle.*

**Key words:** *peace negotiations, separate agreement, UPR, UCC, Entente, Fourth Alliance.*

Дата надходження статті до редакції: 12.03.2018.

УДК 321.1(477)

**Олег Калакура**

## **ПОВЧАЛЬНІ УРОКИ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ ДЛЯ ЕТНОПОЛІТИЧНОГО КОНСЕНСУСУ В УКРАЇНІ**

*У статті розглянуто важливу складову Української революції 1917–1921 рр. — діяльність Центральної Ради щодо залучення національних меншин до українського державотворення. Відзначено роль міжнаціональної єдності у двох значущих подіях новітньої історії українського народу — проголошенні IV Універсалу Центральної Ради та Акта незалежності України. Проаналізовано кроки української держави, спрямовані на розбудову рівноправних відносин українців та національних меншин, пошук міжетнічної злагоди. Доведено необхідність правового захисту інтересів етнічних груп, підтримки культурно-освітніх заходів щодо збереження ідентичності усіх громадян.*

**Ключові слова:** *Українська революція 1917–1921 рр., Українська Центральна Рада, етнополітика, незалежність України, національні меншини, міжетнічні відносини, політична нація.*

Випробовування єдності українців в умовах російської агресії, окупації Криму та частини Донбасу, певне загострення діалогу з сусідами навколо внутрішньої гуманітарної політики, зокрема щодо освітнього закону, потребує додаткової суспільної уваги до знакових подій української минувшини, її уроків та осмислення ціннісних орієнтирів на майбутнє. Мова йде про Універсали Української Центральної Ради (УЦР), Акт Злуки та День відновлення незалежності України 24 серпня 1991 р. Суспільну вагу цих подій засвідчив Указ Президента Порошенка

щодо визнання 2017 р. Роком Української революції 1917–1921 рр., символічно підписаний саме в День Соборності 22 січня 2016 р. IV Універсал, що проголосив Українську Народну Республіку незалежною, вільною суверенною державою українського народу, затверджений 24 січня 1918 р., об'єднання українських земель — Акт Злуки, проголошений 22 січня 1919 р., стали знаковими подіями в перебігу революції, одними з домінуючих чинників консолідації української нації та боротьби за суверенну державу і небезпідставно отримали значне висвітлення в українській